

OSOBNÍ KNIHOVNY OČIMA LITERÁRNÍHO HISTORIKA

Věra Menclová

Personal Libraries as Perceived by a Literary Historian

Abstract: Deep knowledge of individual volumes in the libraries of prominent personalities provides every literary historian with a better idea of the owner's education, of the spiritual milieu in which he/she lived and worked, of his/her contacts with his/her artistic contemporaries, of his/her life story, friends, travels and other experiences that shaped his/her character.

Closer research into the purposefully built and expertly collected library of Julius Zeyer shows that he was able to read and develop his education in several European languages and did so throughout his life.

Fiction occupies more than a half of this multifarious library. The remaining part is filled with philosophy, science, dictionaries, etc.

Zeyer's profound and remarkable interest in the Middle Ages and myths – based on French, Scandinavian and Anglo-Saxon sources – runs deep and wide. Great attention is paid to Czech history as exhibited through rows of old literary documents.

The structure of the library proves Zeyer's focus on Christian topics in the later years of his life.

Keywords: Marie Hübnerová (1865–1931) – Julius Zeyer (1841–1901) – personal library – National Museum Library – provenance research – literary history – 19th century

Celý pracovní život jsem se zabývala českou literární historií, především 19. století, uvítala jsem proto účast na projektu PROVENIO, který zkoumá knižní sbírky významných osobností české kultury, ty sbírky, které jsou uloženy ve fondech knihovny Národního muzea, jako možnost nového zorného úhlu při pohledu na toto období.

Naskytla se mi tak příležitost podívat se podrobně na osobní knihovny tvůrců, kteří patřili k výrazným osobnostem, poznamenávajícím celé generace svých nástupců. Byla jsem zvědavá, zda a do jaké míry se jejich dílo či osudy promítají do charakteru jejich osobních knihoven. Věřila jsem, že podrobná prohlídka knihoven přinese potvrzení dosavadního poznání, ale také v skrytu doufala, že se objeví i fakta, která by naše dosavadní poznání a ustálená hlediska posunula o kousek dál.

Začala jsem s knihovnou představitelů české kultury na přelomu 19. a 20. století – proslulé herečky Národního divadla **Marie Hübnerové** (1865–1931), jejíž knihovna obsahuje necelých 500 svazků, a rozsáhlou sbírkou (cca 3 700 sv.) významného literáta **Julia Zeyera** (1841–1901), jehož žánrově neobyčejně bohaté dílo bývá řazeno mezi díla novoromantická.

Byla jsem si vědoma toho, že knihovny prošly po smrti majitelů mnohými rukama a že nemohou poznání absolutizovat, přesto jsem byla zvědavá, do jaké míry osobní knihovna potvrzuje poznání, které jsem si utvořila během čtení jejich díla, případně zpráv o jejich působení v kontextu domácí kultury (to zejména v případě „neliterátky“ Marie Hübnerové).

Marii Hübnerovou jsem si vybrala také proto, že jako jedna z mála hereček byla schopna na vysoké úrovni interpretovat po více než tři desetiletí dramata světového repertoáru i současné české hry nejrůznějších stylů. Vychovala jako učitelka generaci svých následovnic (např. Olgu Scheinplugovou) a četbou pro rozhlas i na gramofonových deskách formovala i současného čtenáře.

Knihovnu z pozůstalosti Marie Hübnerové sestavili tři majitelé – především její manžel **Václav Hübner** (1857–1920), který jako divadelní ředitel v Brně a později jako redaktor Politiky a člen různých výborů po vzniku republiky dostával politické a propagační brožury, separáty z časopisů a recenzní výtisky. Sešitky vídeňských frašek, nakoupené v antikvariátech, německé překlady světového dramatu, různé kuplety, brožury s vtípy a šantánové kuplety patří zřejmě k Hübnerovým akvizicím, stejně jako separáty z časopisů a protokoly z různých sjezdů. Mnohost zájmů Hübnerovy novinářské osobnosti je patrná i z různých propagačních brožur od výroby piva po propagaci českého lázeňství.

Překvapila mne řada literárněhistorických ročenek *Chudým dětem*, které neladí s celkovým charakterem knihovny, záhy se však našlo vysvětlení. Většina beletrie je dedikována V. Hübnerovi a jeho partnerkám – první ženě Anně,¹ po její smrti (1891) druhé manželce Marii, s níž se oženil r. 1893. Po dobu trvání manželství dostávali knihy od společných přátel (V. V. Štech, F. S. Procházka, Fr. Šimáček, Ant. Klášterský, Fr. Kvapil, K. Hejda a řada dalších).

Marie Hübnerová dostávala knihy od rodinných přátel, ale také od autorů, v jejichž hrách na Národním divadle

¹ Anna Hübnerová (1860–1891) patřila v Brně k předním členkám charitativních společností a založila řadu ročenek *Chudým dětem*. Zemřela záhy, nezažila rostoucí popularitu ročenek, které vycházely až do 40. let 20. století. Publikovali v nich významní literární historici a dodnes patří k využívaným pramenům.

vystupovala (J. Vrchlický, B. Viková-Kunětická), nebo od spisovatelů, kteří obdivovali její přednes pohádek a básní pro děti v rozhlase; v tom byla předchůdkyní své pozdější kolegyně Růženy Naskové. Podíl básnických prvotin, dedikovaných umělkyni s úctou a doufáním v zájem, svědčí o silné popularitě, jíž se Hübnerová až do své smrti těšila. Doufejme, že se autoři nikdy nedozvěděli, že většina jejich děl zůstala nerozřezaná, a tudíž nikdy neotevřena.

Naopak o častém čtení svědčí Muchův *Otčenáš*, *Slezské písně* nebo knihy Ignáta Herrmanna, různé kalendáře, ženské časopisy, několik ročníků *Kalendáře paní a dívek* a zábavná literatura. Oblíbené knihy a časopisy jsou nově svázány (Nerudovy povídky, Raisovy povídky, časopis *Švanda dudák*).

Pracovní proměny textu můžeme vidět na různě proškrtaných a spojovaných písničkách nebo říkadlech – např. *Nových hanáckých písničkách*. Zatím nelze určit, zda texty upravovala pro přednes sama herečka, nebo zda to jsou inscenační pokyny jejího manžela ještě z brněnského působení. Texty jsou vždy proměňovány ve prospěch rychlejšího plynutí děje, zjednodušení a výraznějšímu účinku pointy.

Jen málo svazků bez dedikace si sama herečka podepsala (J. Sv. Machar, J. V. Sládek) – zřejmě svazky, kterých si vážila a které si sama koupila.

Řada polských darovaných publikací svědčí o blízkém vztahu Hübnerových k Polsku a obdivu, jakého se při hostování ve Varšavě, Krakově a dalších městech hereče dostávalo.

Bylo řečeno, že knihovna obsahuje německé texty, ale pokud se objeví literatura francouzská či anglická (Twain, Rostand, Longfellow), pak v překladech. Několik slovníků a učebnic francouzštiny dokumentuje zvládání dalšího jazyka.

Na Zeyerově knihovně jsou zajímavé její osudy. Valná část byla uložena asi ve Vodňanech (soudíme z razítek knihvazačů z Písku a jiných jihočeských měst, také z podpisů „Julius Zeyer Vodňany“). Julius Zeyer knihovnu odkázal jako celek Vojtovi Náprstkovi. Svůj odkaz nezměnil ani po Náprstkově smrti, a tak přešla knihovna do rukou dědiců. Patrně paní Josefa Náprstková² dala dodatečně udělat exlibris Zeyerovo a u Švabinského i exlibris svého manžela a do každého svazku vlepila obojí exlibris. Někdo po Zeyerově smrti ještě označil každý svazek podpisovým razítkem.

V letech 1906–1907 byly dodatečně svázány desítky knih, zřejmě náhodně vybraných kvůli velkému poškození, jednotnou, jednoduchou vazbou. Vazby financovaly banky a Městské spořitelny z Prahy, Poděbrad, Kolína, Chrudimí, Hlinska, Slaného, Vodňan, jak stojí v zápisech na přídeští. Zatím nevíme, kdo požádal o dotace, zřejmě správce Náprstkovy knihovny po smrti Josefy Náprstkové. Všechny tyto svazky nesou podpisová razítka na mnoha stránkách patrně jako pojistku proti ztrátě.

Do majetku Knihovny Národního muzea se Zeyerova knihovna dostala zřejmě v 50. letech. Osudy knihovny bude ještě třeba doplnit.³

Složení Zeyerovy knihovny svědčí o širokém duchovním obzoru a poznávání i v oborech, o nichž se zatím ve spojení se Zeyerem příliš nemluvalo. Z rozsáhlé knihovny téměř polovina patří odborným knihám nejružnějších oborů od filozofie přes jazykovědu, historii, různá náboženství (křesťanská, buddhismus, islám) až po etnografii a folklor. Každý svazek v Zeyerově knihovně má nejméně tři provenienční značky, ale většina čtyři až šest. Zeyer sám své knihy podepisoval málo, zpočátku obálky podepisoval „Julius Jiří Zeyer“, snad proto, že se narodil 24. dubna.⁴ Nikdy do knih nevpisoval poznámky, někdy na vakát vpisoval jméno města a datum zakoupení. Občas v knihách nechal jako záložku poznámky ke své práci na jiném díle či náhodnou korespondenci.⁵

Při zkoumání knižních proveniencí se literárnímu historikovi jednak potvrzují a doplňují fakta, známá z odborné literatury a z korespondence, ale dostávají se i pochybnosti nad dosavadními tezemi. V našem případě se například potvrzuje vřelé přátelství s mladým Vrchlickým (zřejmě i s dalšími členy rodiny – svědčí pro to dedikace v překladech Bedřicha Fridy) a jeho ochlazení v průběhu 90. let. Např. věnování v překladu Božské komedie z roku 1880: „Julíčkoví, který odešel z českého pekla do ruského očištění, aby se vrátil zase k nám do ráje. Jeho J. V.“ je diametrálně odlišné od suchého „Přátelsky J. V.“ či dokonce „Juliovi J. Vrchlický“ z konce let 90.

Zeyer se léta přátelil, stejně jako Vrchlický, s rodinou sester Kalašových – překladatelky Marie a zpěvačky Klementiny.⁶ Po náhlé smrti Klementiny v Brazílii napsal Jaroslav Vrchlický sbírku *È morta*, kterou samozřejmě věnoval také Zeyerovi. Dedikace vypovídá mj. o tom, jak si byli oba básníci kdysi blízcí: „Drahému Juliovi Z. k upomínce na vzácnou tu bytost, ku které jsme oba vzhlíželi s obdivem a sympatií. J. V. 8/10 89“.

Vrchlický knihy posílal až do konce Zeyerova života – patřil k těm málo současným českým autorům, které měl Zeyer v knihovně téměř úplně.

Pokud se roztržka obou přátel vysvětluje v odvolání na korespondenci Zeyerovou žárlivostí na divadelní úspěchy Vrchlického, pak to trochu chápeme, když vidíme samostatnou edici Vrchlického divadelních her, kterou vydával František Šimáček. Imponující řada 17 svazků vydaných v rychlém časovém sledu (většina z nich, i dramata dnes už zapomenutá, se hrála) a v každém z nich věnování ...

V opačném duchu vynívají dedikace Sládkovy, vřelost v nich má stoupající tendenci. Josef Václav Sládek věnoval Zeyerovi také skoro celé své dílo včetně překladů, v dedikacích skromnější, ale vždy zdůrazňující přátelskou blízkost. V polovině 90. let nalezneme dokonce věnování, určené „jedinému příteli“. Na rozdíl od Vrchlického, který se skoro zásadně podepisoval monogramem, vynívá Sládek oficiálněji – podepisuje se vždy jen „Jos. Sládek“.

Zatímco Zeyer usiloval o uznání svých dramát, prozaická i básnická díla byla přijímána pozitivně, jak o tom svědčí mnohé dedikace s oslovením „Jedinečnému tvůrci“, nebo

² Podle sdělení dr. Mileny Secké, ředitelky Náprstkovy knihovny.

³ Dosud jsme nezjišťovali, kdy se knihovna začlenila do knihovny Náprstkovy a jaké byly její osudy ve 20. a 30. letech.

⁴ Většina pramenů uvádí 26. dubna.

⁵ Tak se zachovala např. pozvánka na věneček paní a dívek ve Vodňanech, adresovaná „panu Zayrovi“.

⁶ Korespondence byla vydána pod názvem *Ve stínu Orfea (Julius Zeyer a rodina Kalašových v dopisech 1879–1900)*. Praha: Bohuslav Rupp, 1949.

dokonce „*Miláčkovi národa*“. Dnešnímu čtenáři zní takové adorování až úsměvně, ale tehdy to patřilo k dobovým zvyklostem.

Vedle Vrchlického pravidelně věnovala svá díla i jeho tchýně Sofie Podlipská, Růžena Jesenská, Josef Herites (vodňanský přítel), Adolf Heyduk, Eduard Jelínek, Jaroslav Kvapil, katoličtí básníci Sigismund Bouška a Dostál-Lutínov, dále Emanuel z Lešehradu. Jinak jsou věnování ojedinělá. Mezi nimi třeba třeba Čechova dedikace prvního vydání *Písní otroka*, datovaná 1894⁷, nebo Karáskova *Knih aristokratická*. Za zmínku stojí, že až na výjimky pocházejí věnovaná díla z posledního desetiletí Zeyerova života. Zřejmě za pobytu ve Vodňanech se blíž spřátelil s Adolfem Hejdukem, který žil v Písku a který Zeyerovi věnoval někdy druhé, ba dokonce čtvrté vydání svých děl. V době prvních vydání jejich kontakty asi ještě neexistovaly.

Zajímavé je porovnání jednotlivých dedikací Sofie Podlipské, které se ke konci života (zemř. 1897) natolik měnil sklon i typ písma, že lze usuzovat na závažnou nervovou chorobu.

Výjimečná i po stránce literární je dedikace Zdeňky Braunerové v prvním vydání Mrštíkova *Pohádky máje*. Není tajemstvím, že Zeyer patřil k výjimečným mužům, o něž se Braunerová ucházela (Antonín Chittussi, Vilém Mrštík, Miloš Marten) a s nimiž po celý život udržovala přátelské vztahy. Její dedikace v prvním vydání *Pohádky máje* Viléma Mrštíka, jehož vazbu a grafickou úpravu Braunerová sama navrhovala (1897), tento vztah plně potvrzuje: „*Zlatému příteli Juliu Zeyerovi na památku Zdenka Braunerová. Roztoky 29. června 1897.*“ Dedikaci doprovázejí verše:

„*Pode mnou krajina sladce snila,
k nebesům zírala, světlo pila
nadšená žitím!*“

Z řady věnování vyplývají Zeyerovy přátelské vztahy se současnými autory polskými (většinou jeho překladatelé), francouzskými, s nimiž se za ročního pobytu ve Francii setkal (mezi nimi Elémir Bourges, švagr Z. Braunerové), ale i s norským sběratelem folklóru.

Zeyer dokupoval (často v antikvariátech) a kompletoval současnou literaturu hlavních evropských jazyků – převládající je u autora Zeyerova ražení dílo Zolovo nebo Sandové. V řadě Zolových spisů má několik svazků dedikaci od „*J. V.*“ (= Jaroslava Vrchlického) k Vánocům či narozeninám; Zola patřil tedy k autorům chtěným a čteným.

Většina svazků v knihovně je cizojazyčná a téměř neexistují české překlady (výjimku tvoří dary od překladatelů). Vzhledem k tomu, že němčina byla jazykem Zeyerova dětství a vlastně jeho mateřština, vlastnil celé ediční řady autorů přeložených do němčiny, např. Shakespeara, Poea, Byrona, Milтона, Leopardiho, Balzaka a mnoha dalších klasiků vydávaných především v Lipsku, ale také ve Vídni a Berlíně. Úplné řady děl týchž autorů najdeme pak v originálním jazyce, často ve skvostných salonních vazbách. Tím se stalo, že v knihovně existují desítky duplikátů či triplikátů – především kanonických děl světové literatury. Jako rarita působí antičtí autoři v ruském překladu (Homér, Sofoklés aj.)

Ruská literatura je knihovně zastoupena úplným vydáním Puškina, Turgeněva, Dostojevského, Tolstého, ale i méně známých autorů (Bagration, Balujev, Golenišev aj.). Ruská část knihovny byla doplňována po celý život, poslední ruské svazky nesou datum vydání 1898, dva roky před Zeyerovým skonem. V knihovně je i několik ročníků vědeckého časopisu *Učené zprávy*, vydávaného v Simferopolu.

Očekávání předčí množství jazyků, které Zeyer ovládal alespoň pasivně. Víme z provenienčních zápisů v knihách, že některé si autor kupoval při svých cestách do ciziny v roce jejich vydání. Jejich ošuntělost tudíž není dána nákupem v antikvariátu, ale několikerým čtením. Vedle textů německých, francouzských, ruských, italských, španělských a latinských (o těchto jazycích víme bezpečně, že je ovládal) nalezneme v knihovně texty v dánštině, norštině a švédštině (zejména zpracování mýtů a sbírky lidových písní), spisy řecké, polské, slovenské, ale také texty litevské, hebrejské, arabské, perské, psané sanskrtem, starou bretonštinou, dokonce německé učebnice koptštiny, jejichž součástí je celá kniha textů psaných hieroglyfy. Zatím jsme nezaznamenali literaturu jihoslovanskou (pouze polský překlad příběhů královny Marka).

Samostatnou kapitolou je francouzsky psaná literatura. Na její inspirační úlohu v Zeyerově díle upozorňovali od počátku autoři monografií⁸ a ovlivnili i myšlení následujících generací. Teprve v poslední době se ukazuje, a náš průzkum knihovny to potvrzuje, že francouzská část knihovny nemá zdaleka dominantní postavení a že to nebyla jen francouzská literatura, která Zeyerovu tvorbu inspirovala⁹. Lze mluvit spíše o francouzštinou zprostředkované literatuře indické, tuniské či jiných orientálních literaturách, popř. o myšlenkovém milieu v době Zeyerova hlubokého zájmu o okultismus, nadpřirozené momenty a duchovní světy.

Julius Zeyer po sobě zanechal bohatou korespondenci, z níž se dají rekonstruovat poměrně podrobně jeho životní osudy a postoje; jeho knihovna však doplňuje některé stránky jeho osobnosti, či dokonce pozemňuje naše dosavadní poznání.

Za pozornost stojí značné rozdíly v rozsahu Zeyerem adaptovaných textů pro českého čtenáře (tzv. obnovené obrazy). I z běžného pohledu na rozsah originálů převyprávěných textů vyvstává otázka, zda nelze u některých titulů mluvit spíše o inspiraci než adaptacích nebo dokonce překladech. Předloha má někdy desetinu stran konečného textu (např. *O čtyřech synech Ajmónových*).¹⁰

Česká tvorba v knihovně je v menšině. Z literatury 19. století najdeme klasika Jungmanna, spisy Hankovy, Erbenovu *Kytici*, B. Němcovou v sešitových vydáních, spisy Jána Kollára včetně jeho cestopisů, spisy Hálkovy a pár dalších ojedinělých titulů. Ze současné literatury se Zeyer zajímal o autory *Moderní revue* (knihovna obsahuje např. výtvarně významná vydání Neumannových prvních sbírek, sbírky Jiřího Karáska) a o současnou poezii vůbec. Kromě už zmíněných spřátelených autorů je tu J. Sv. Machar, A. Sova, O. Březina, Nerudova edice poezie *Poetické besedy*, V. Dyk, ale také próza A. Staška a všechny sbírky Nerudových fejetonů.

⁷ V protikladu k dnešní praxi byla většinou díla druhé poloviny 19. stol. datovaná pozdějším rokem, než skutečně vyšla.

⁸ Např. VOBORNÍK, Jan. *O poezii Julia Zeyera*. Praha: nákl. vlastním, 1897.

⁹ RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza. *Julius Zeyer a jeho vztah k francouzské kultuře*. Praha: Pavel Mervart, 2010.

¹⁰ Zeyer samozřejmě také překládal (např. Moliéra), ale jeho překlady a vlastní spisy se vyskytly sporadicky.

Starší česká literatura potvrzuje Zeyerův zájem o minulost. Od *Dalimilovy kroniky* přes Chelčického po *Rukopisy*, beletrie i odborná pojednání (včetně Hankova spisku *Počátky posvátného jazyka Slovanů* z roku 1859), sešitová vydání Vlčkových *Dějin české literatury*, Palackého *Dějiny* nebo Trakalova nejmodernější pojednání o české státoprávnosti atd. atd. – většinou doplňováno zřejmě z antikvariátů. Zachovaly se celé svázané ročníky časopisů. Zatím jsme registrovali *Květy* z doby Zeyerova mládí (roč. 65–67), dále *Hlídku*, *Nový život*, *Moderní revue*, *Volné směry* a různé almanachy. Rozsáhlý a zatím v odborné literatuře opomíjený je Zeyerův zájem o archeologii – jak českou, tak světovou.

Řekne se, že překvapuje několik svazků anglicky psané a krásně ilustrované literatury pro děti. Dnešní gendrové badatelky by asi potěšily české brožurky o domácnosti, hospodaření, o úloze žen ve společnosti a s tím související spisek o Magdaleně Dobromile Rettigové. Zeyerova knihovna obsahuje celou francouzsky psanou edici o postavení ženy v Indii v minulosti i současnosti, jejíž součástí je i *Kámasútra*.

Julius Zeyer – také sběratel a milovník starých tisků – shromáždil zřejmě až v období příklonu ke křesťanství a náboženství vůbec přes 40 svazků *Bibli* nebo *Nového Zákona* v osmi jazycích včetně hebrejštiny, řečtiny a staroruštiny, dále žaltáře, výklady Písma, životopisy svatých atd. v dobových vazbách (některé restaurované); jejich předešlá jsou popsána různou rukou německy, latinsky, italsky, francouzsky i česky (klementinská jezuitská vydání ze 17. století).

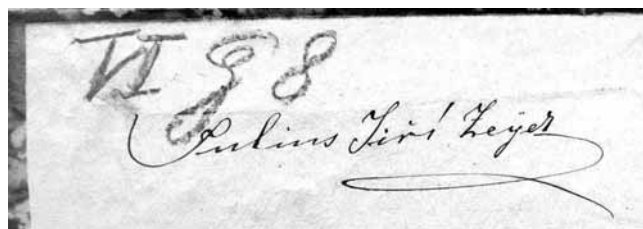
Množství slovníků – např. maďarsko-francouzský, turecko-ruský, turko-tatarský, Kottův slovník česko-německý, různé jazykové učebnice apod. – jenom dosvědčuje Zeyerův enormní lingvistický zájem i talent.

Od prvního okamžiku bylo jasné, že knihovna Marie Hübnerové vznikala náhodně jako směs koupí, ale hlavně darů, recenzních výtisků i nevrácených výpůjček, zatímco Zeyerova knihovna představuje pečlivě budovanou, cíleně rozšiřovanou sbírku textů nejrůznějších proveniencí.

Práce s knihami „na regálu“ pro mne znamenala a znamená další dimenzi v pohledu na majitele a vlastně se mi v určitém slova smyslu zhmotnila literární historie.

Poprvé v životě jsem držela v ruce první francouzské, objevitelské vydání Poea, úplné vydání Hraběte Monte Christa, nebo jedno z prvních vydání *Rukopisů*. Zeyerovy cesty nabyly konkrétních podob v desítkách bedekrů a map, které pečlivě schraňoval.

Díky Hübnerovým jsem se setkala s prvním vydáním *Slezských písní*, dnes už skoro nesehnatelným.

Jeden z prvních podpisů: J. Zeyer výjimečně uvádí druhé jméno a nad y dělá dvojtečku. Od 70. let se podpis ustálil v méně zdobné grafické podobě – z něho vychází pozdější razítko

Dedikace v českých knihách mi prozradily, do jaké míry se proměňovaly osobní vztahy autorů, kdo se ke komu ve své tvorbě hlásil jako k učiteli.

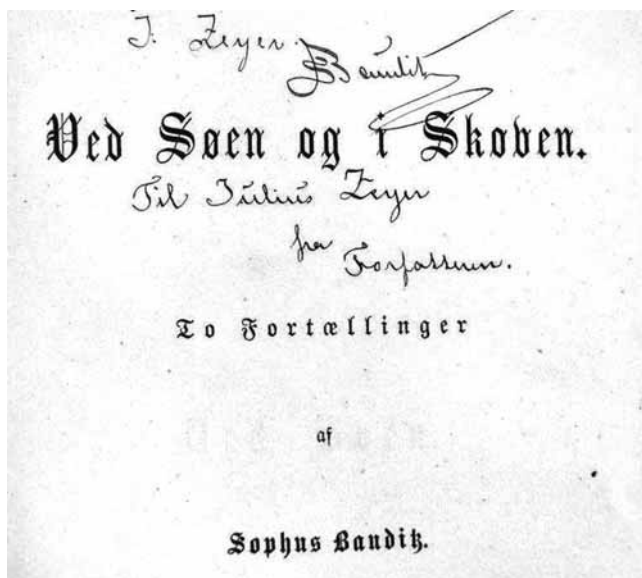
V jistém smyslu jsem viděla a ještě uvidím literární život z druhé strany, nebo spíš jakousi skládačku, která teprve ve svém celku podává barevný obraz literární historie.

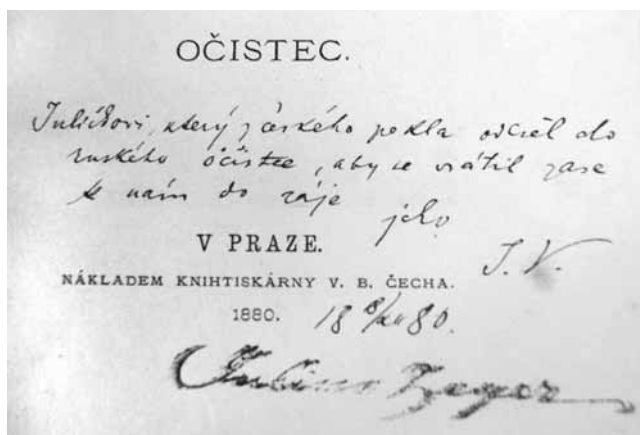
Jedno z mála předtištěných exlibris vyplnil J. Zeyer za doby svého pobytu ve Vodňanech v 90. letech

Dedikace Jaroslava Vrchlického ukazuje na přátelství, které v 70. a 80. letech oba autory pojilo

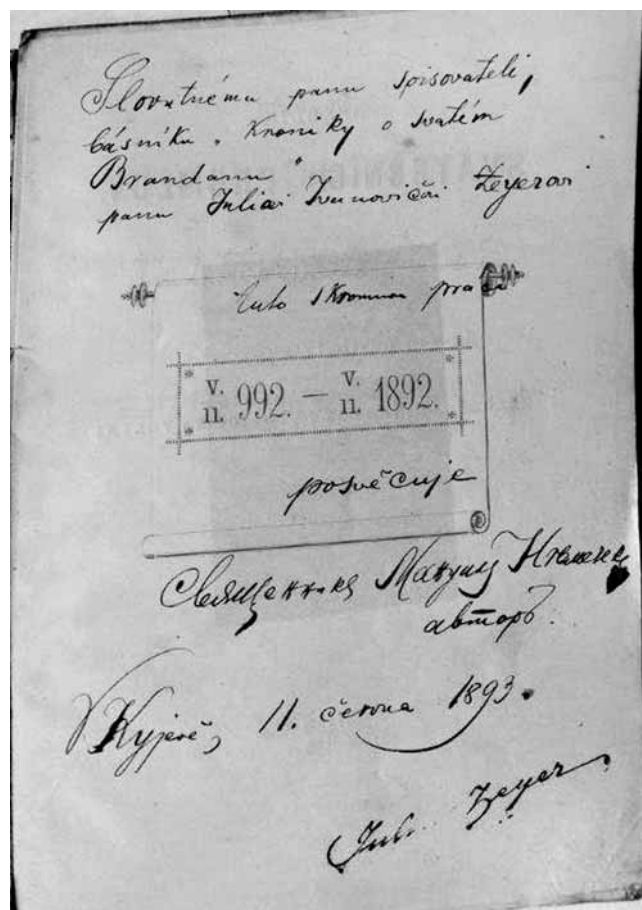
Dedikace dánského autora Sophuse Bauditze (1850–1915) v jeho knize povídek z přírody: „Juliu Zeyerovi od vypravěče (autora)“. Dedikace není ojedinělá, J. Zeyer sledoval a kupoval dánskou a norskou literaturu

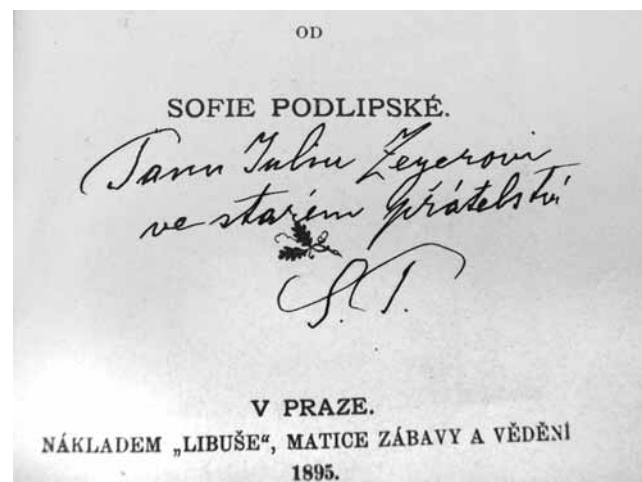
Dedikace J. Vrchlického v jeho překladu druhého svazku Dantovy Božské komedie. Pod dedikací podpisové razítko, které bylo přidáno až po Zeyerově smrti

V Zeyerově knihovně má duchovní literatura konce století významné místo díky darům, které průběžně autoři Juliu Zeyerovi posílali. Vilém Bitnar (1874–1945) to vyslovil za celou generaci

Dedikace v ukrajinském sborníku, který vyšel u příležitosti 900. výročí založení biskupství v Kyjevě, podává svědectví o úctě, které se J. Zeyer těšil i v církevních kruzích okolních zemí

Do okruhu stálých Zeyerových obdivovatelek patřila také spisovatelka Sofie Podlipská (1833–1897), sestra Karoliny Světlé